

ABSTRACT. Anna Krajewska, *Krajobraz z rekwizytem w tle* [Landscape with a Prop in the Background]. „Przestrzenie Teorii” 44. Poznań 2025, Adam Mickiewicz University Press, pp. 11–13. ISSN 1644-6763. <https://doi.org/10.14746/pt.2025.44.0>.

This article introduces the idea of a landscape with a prop in the background, bridging the reflections on two main themes explored in previous issues: conceptualizing landscape research as a new transdiscipline, and the prop as an intertwining of object, word, and body. This relational approach to a landscape that “absorbs” the “other” justifies synthesising reflections on space with the role of the prop.

KEYWORDS: landscape, prop, space, body, word, transdiscipline

Prezentowany numer jest niejednorodny, dający się czytać w różnych porządkach. Zawiera przede wszystkim artykuły będące kontynuacjami dwóch numerów tematycznych, tj. 2023 nr 40 *Rekwizyt w literaturoznawstwie* (część 1) oraz 2025 nr 43 *Krajobraz jako sposób doświadczania świata – teorie, praktyki, estetyki* (część 1). W obu przypadkach liczba nadesłanych tekstów przekroczyła możliwość wydania ich w jednym numerze. Rozbudowaniu uległ także dział *Scena krytyczna*, tym razem prezentujący artykuły skupione wokół tematu różnych sposobów czytania związanych z działaniami odwołującymi się do zderzenia z innym twórcą, odmiennym medium, nowym tworzywem, proponowaną dyscypliną (od dialogu tekstów przez intermedialność, psychologię, po algorytm jako tworzywo artystyczne). Ponadto w dziale *Polemiki* z twórczością przekładową, a w dziale *Przekłady* ze współczesną refleksją na temat tragizmu w medialnej popkulturze.

Artykuły dotyczące krajobrazu staraliśmy się podzielić tematycznie w grupy motywów, których opis znajduje się we wstępie do numeru 43. Natomiast w numerze 44 umieściliśmy teksty, które pokazują przede wszystkim związek z przestrzenią. Podskórnym nurtem przebiegającym niemal palimpsestowo poprzez wszystkie wypowiedzi okazało się jednak myślenie o badaniach krajobrazu jako nowej transdyscyplinie. Jak określił ten proces Tomasz Pawlus: „Badanie krajobrazu z pomocą kompetencji *stricte* filologicznych przybrało w ostatnim czasie dość gwałtownie wymiar transdyscyplinarny. [...] Transdyscyplinarne badania nad relacją między filologią a naturą mają przyszłość jako ważny obszar badań w humanistyce, szczególnie w kontekście globalnych wyzwań ekologicznych. Ich rozwój pozwoli na lepsze zrozumienie sposobów, w jakie kultura, język i literatura

kształtują nasze doświadczenie świata, jednocześnie oferując nowe narzędzia do refleksji nad naszą odpowiedzialnością wobec środowiska”. I dalej w kontekście ekopoetyki: „Krajobraz rozumiany jako ciągle bycie w relacji *do* zawiera w sobie w zasadzie wszystko (inne), pod warunkiem, że dzieje się na styku w akcie poznawczym”.

Pojawiają się więc przestrzenie niesamowite, dziwne, oniryczne (zmieszanie porządku realnego z wyobrażonym), wzniosłość i sacrum splatają się z porządkami czasu zatrzymanego i intruzji, podkreślane są aspekty spacialne *weird fiction*. Mowa jest o przestrzeniach znikających w miejskim krajobrazie, o ilustracjach w książkach dla dzieci ewokujących grozę, o doświadczeniu literackich przestrzeni miasta jako budowaniu tożsamości, ale też o doznawaniu przestrzeni przez postacie filmowe. Przestrzeń jest przemierzana, w niej następują spotkania przybysza z innymi. Przestrzeń jest odbierana i tworzona poprzez wzrok i słuch. Przestrzeń jest różnicowana (śniegi Północy i słońce Wschodu, przestrzeń naturalna i fikcyjna, powieść realistyczna i *fantasy*).

Refleksja dotycząca przestrzeni kieruje się ku ujęciom metodologicznym związanym z ekopoetyką, geobiografią, *place studies*, zwrotem topograficznym, czy światotwórczym, wiążąc naturę, realną przestrzeń krajobrazu, rzeczywistego odbiorcę z artystycznymi przetworzeniami pola doświadczeń człowieka i świata pozaludzkiego, np. wędrowania, lęku, kształtowania tożsamości. „Przestrzeń stanowi jeden z najistotniejszych fundamentów świata – to ją następnie wypełniamy bohaterami wraz z ich językiem, kulturą, mitologią czy filozofią. Często to właśnie z przestrzeni, w której żyją, mogą wynikać pewne zjawiska kulturowe. Są to elementy świata ściśle oddziałujące na siebie i niemogące funkcjonować w próżni” – jak podsumuje Jakub Ścibor Ratajczyk.

Takie relacyjne ujęcie krajobrazu „wchłaniającego” to, co „inne”, uzasadnia też połączenie refleksji nad przestrzenią z rolą rekwizytu.

Tak się złożyło, że dwa odrębne tematy przyjrzały się sobie, tworząc i wywołując w odbiorcy zaskakujące nieraz odczucia. Zaczynamy więc refleksję o rekwizycie od przestrzeni między cywilizacją a naturą, prowadzimy przez mit (Meduza), przez ucieczkę poza świat człowieka, budujemy z drobiazgów i świat, i naszą tożsamość, w końcu słowo i ciało tworzą splątanie przestrzeni sensów wzniosłości i groteski, humoru i dystansu, głębokiego rozdarcia i połączenia sprzeczności, piękna i śmierci. Słowo jako powoływanie i niszczenie rzeczywistości (jak pisze Ernest Rojek o prozie Yukio Mishimy: „Używając platońskiej metafory cienia, Mishima przewraca ją »z głowy na nogi«, to w języku kryją się złudzenia, prawda kryje się w cielesnym doświadczeniu rzeczywistości”). Słowa mogą więc powoływać rzeczywistość, ale też ją niszczyć, dając jedynie jej *symulacrum*.

Krajobraz nie może obejść się bez rekwizytu, nawet wyobrażona pustka rodzi potencjalne byty. Tworzy się rodzaj splećnia tragizmu śmierci i piękna zaniku. Spójrzmy na obrazy: czym jest pejzaż pozbawiony rekwizytu? Nawet słynne „Kwadraty” Kazimierza Malewicza, w których artysta tak bardzo starał się pokazać „wrażenie nieprzedmiotowości”, ideę „świata bezprzedmiotowego”, budzą w nas skojarzenia jednoznaczne – są nadal kwadratami na tle. Rekwizytami w krajobrazie barwy, kształtami geometrycznymi w przestrzeni koloru czerni i bieli.

Stworzyliśmy więc numer *Krajobraz z rekwizytem w tle*.

Anna Krajewska

Anna Krajewska – prof. zw. dr hab., redaktor naczelna czasopisma teoretycznoliterackiego „Przestrzenie Teorii” oraz serii Biblioteka Przestrzeni Teorii. Założycielka i kierowniczka Zakładu Estetyki Literackiej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 2003–2021. Zajmuje się literaturoznawstwem, zwłaszcza teorią dramatu, estetyką literacką i performatywną. Autorka licznych prac poświęconych teorii i estetyce współczesnego dramatu, w tym książek: *Komedia polska dwudziestolecia międzywojennego. Tradycjonaliści i nowatorzy* (Wrocław 1989 – wyd. I, Poznań 2004 – wyd. II), *Dramat i teatr absurdu w Polsce* (Poznań 1996), *Dramat współczesny. Teoria i interpretacja* (Poznań 2005), *Dramatyczna teoria literatury* (Poznań 2009), *Splątany świat* (Poznań 2025). ORCID: 0000-0001-5622-0852. E-mail: <akraj@amu.edu.pl>.

Anna Krajewska – full professor, PhD, editor-in-chief of the literary theory journal “Przestrzenie Teorii” and the Przestrzenie Teorii Library series. Initiator and head of the Unit for Literary Aesthetics at Adam Mickiewicz University in Poznań in the years 2003–2021. She deals with literary studies, especially the theory of drama, literary and performative aesthetics. Author of numerous works on the theory and aesthetics of contemporary drama, including: *Komedia polska dwudziestolecia międzywojennego. Tradycjonaliści i nowatorzy* [*Polish Comedy of the Inter-war Period. Traditionalists and Innovators*] (Wrocław 1989 – 1st ed., Poznań 2004 – 2nd ed.); *Dramat i teatr absurdu w Polsce* [*Drama and the Theatre of the Absurd in Poland*] (Poznań 1996); *Dramat współczesny. Teoria i interpretacja* [*Contemporary Drama. Theory and Interpretation*] (Poznań 2005); *Dramatyczna teoria literatury* [*Dramatic Literary Theory*] (Poznań 2009); *Splątany świat* [*Entangled World*] (Poznań 2025). ORCID: 0000-0001-5622-0852. E-mail: <akraj@amu.edu.pl>.

Rozprawy

